

Viczai Péter

A háborús líra Viszockij, Nord és Volodarszkij munkásságának tükrében

Számos nagyszerű szovjet-orosz szerző, többek között például Vlagyimir Viszockij, Gennagyij Nord vagy Leonyid Volodarszkij kortárs orosz művészek, költők, írók munkásságának jelentős részét alkotják a háborús témákat idéző vagy azokat feldolgozó költemények. Az orosz nép múltjához, mindennapjaihoz és kultúrájához kétségkívül hozzátartozik a háborús történetek emléke. Elég a napóleoni időkre gondolni, vagy az 1939 és 1945 közötti nagy honvédő háborúra, ahogy azt az orosz emberek nevezni szokták. Az említett három alkotó egyike sem harcolt a fronton, ugyanakkor munkásságukban a háborús líra egyaránt jelentős szerepet tölt be. Az 1980-ban elhunyt Vlagyimir Viszockij háborús költeményei a mai napig aktuálisnak mondhatók, akár csak a nagybetűs Életről, a barátságról, a szeretetről vagy éppen a gyűlöletről íródott dalai. Essen szó akár egy adott korról, vagy bármely történelmi időszakról, a háború, mint olyan, többnyire igazságtalan, értelmetlen és elfogadhatatlan a legtöbb jóérzésű ember számára. Vlagyimir Viszockij felesége, a híres francia színésznő, Marina Vlady a Szerelmem, Viszockij című magyar fordításban is megjelent máig népszerű könyvében a következőket írja szeretett férje háborús dalairól: „Ez a nép, amelyet szeretsz, annak a tragédiának a visszhangjára lel dalaidban, amely egyetlen családot sem kímélt: húszmillió halott, több millió hadirokkant, árva, özvegy. Ezernyi lerombolt, térképről letörölt város, falu. Koncertjeidet az érdemérmekkel teleaggatott veteránok sírva, a fiatalok elgondolkodva, komoran hallgatják. Dalaid többet tettek a békéért, mint a hivatalos filmek, dokumentumok, emlékművek, szónoklatok együttvéve” (Vlady, 1989).

Viszockij egyik tanulságos és talán a leginkább elgondolkodtató háborús témát közvetítő ismert dala a *Nem tért vissza a csatából* című költemény, amelyet Földes Hobo László is nagy sikerrel hangszerelt és ültetett át magyarra.

Nem tért vissza a csatából

Miért nem marad mindig ugyanúgy minden

A két ég se legyen soha másból

Víz, erdő, levegő mind a régi legyen

Csak ő nem tért vissza a csatából

Víz, erdő, levegő mind a régi legyen

Csak ő nem tért vissza a csatából.

*Ki került ki győztesen, nem emlékszem
Az áldatlan és dühös vitákból
Csak most, hogy nincs itt tudom és végre megértem
Amikor nem tért vissza a csatából
Csak most, hogy nincs itt tudom és végre megértem
Amikor nem tért vissza a csatából.*

*Nem tudott hallgatni, ütemre énekelni
Mégis részeg volt a muzsikától
Napkeltével ébredt, nem hagyott aludni
És tegnap nem tért vissza a csatából
Napkeltével ébredt, nem hagyott aludni
És tegnap nem tért vissza a csatából.*

*Mint amikor rabságból szökik a tavasz
Úgy szakadt ki a kérés a számból
Nekiszóltam megszokásból: „Adj egy slukkot!”
Pedig tegnap nem tért vissza a csatából
Nekiszóltam megszokásból: „Adj egy slukkot, testvér!”
Pedig tegnap nem tért vissza a csatából.
(...)*

*Kettőnknek tágas volt a lövészárók
Megosztottunk időn és dohányon
De ma már csak az én időm folyik, és úgy tűnik most:
Én nem tértem vissza a csatából
De ma már csak az én időm folyik, és úgy tűnik most:
Én nem tértem vissza a csatából.*

1969 (Földes Hobo László fordítása)

A rendkívül gazdag Viszockij-életmű leginkább erőteljes részét képező életszerű háborús témákat, nemegyszer megtörtént eseményeket idéző balladák reneszánszukat élék napjainkban. Jogosságuk vagy létjogosultságuk a közelmúlt történései, illetve a jelen eseményei tükrében szent és vitathatatlan, akárcsak számos, ma is időszerű Viszockij-strófa.

*Templom se, kocsma se szent,
Nem szent, fiúk, semmi!
Nem úgy van se lent, se fent,
Mint kellene lenni!*

1968 (Vicgai Péter fordítása)

Az *én cigánynótám* című Viszockij-dalból idézett örök érvényű gondolat egy másik, ugyancsak ismert és nyíltszívű szovjet-orosz alkotó, költő és énekes Genagyij Nord szuggesztív hatású művészetének is méltán mottójául szolgálhatna. A két művészzseni személyisége és költői munkássága ugyanis több rokon vonást mutat. A művészi véna és műfaji hasonlatosságok mellett közösnek mondható például a temperamentum és a habitus, az irónia, továbbá a lázongó, igaz orosz lélek háborgó megnyilvánulásai mindaz ellen, ami bennünket e beteges és korcs világunkban körülvesz. De leginkább az a túlfűtött és magas fokú emocionalitás említhető meg legfőbb rokon vonásként, ami Nord egész költészetére, zenei-dalszerzői, előadói munkásságára egyaránt jellemző. Időnként egy-egy konkrét téma- vagy motívumegyezés is könnyedén kimutatható náluk. Ez a jelenség például Viszockij *Dal Oroszországról* költeménye alapján a *Kupolák* című Nord-műben igen látványos módon ölt testet. Viszockij édesapja hivatásos katonatiszt volt, Norddéra pedig ugyancsak második világháborús veterán hős. A hasonlatosságok ellenére a reáliák mindkét művész esetében mások. Az egyik a szabadságot és az igazságot igencsak rosszul viselő brezsnyevi éra üldözött szovjet fenegyereke, míg a másik a mai modern világban helyét aligha lelő Oroszhon költője. Viszockij a legszörnyűbb rémálmaiban sem képzelte volna, hogy az egykori „két jóbarát és édestestvér”, Oroszország és Ukrajna antagonisztikus ellentéteket tápláló külön és önálló államokként jelenjenek meg valaha is az életünk során. Nord lírájában pedig az ukrainai kegyetlen és véres harctéri események, az olykor már érthetetlennek tűnő donyecki mostoha testvérháború, korunkbeli történelmi tényként jelenik meg, például az Új-Oroszország című versben.

Új-Oroszország

*Felérni ésszel, nehéz már nagyon,
Donyeck, hol fegyver a térség ura,
Fény, nyugalom s víz kevés nagyon,
Tán az (új)orosz-ukrán sors fintora.*

*Vagy a rokonvér tán csak ennyit ért,
Vagy túlteng az ügybuzgó jellem?
Megértem, hogy testvér a testvéért,
Azt viszont nem, ha egymás ellen!*

2014 (Viccai Péter fordítása)

A műben említett Új-Oroszországnak azt az önhatalmúlag kikiáltott és az önállósodás útjára lépett, ugyanakkor nemzetközileg mindmáig el nem ismert konföderációt szokás nevezni, amely 2014 májusa és 2015 májusa között Kelet-Ukrajnában,

a Donyecki Népköztársaság és a Luhanszki Népköztársaság uniójaként jött létre, illetve vált ismertté. Az ilyen és ehhez hasonló sorsfordító történelmi események hiányában minden bizonynal az alábbi közismert és máig elévülhetetlen érvényű Nord-strófák sem láttak volna napvilágot a *Kupolák* című nagy sikerű dalból:

*Sorsunk tán megírva a bölcsőtől indul,
Urunk és Mindenhatónk, tetteinket látja!
Oroszhonnak kupoláit arannyal fedik,
Csakhogy az arany mindnyájunk sajátja!*

2008 (Vicgai Péter fordítása)

Mára a közvetlen környezetünkben is egyre inkább tapasztalható negatív előjelű nemzetközi történések, tendenciák és események ismeretének tükrében kiemelt figyelmet, illetve fokozott aktualitást nyernek az alábbi, ugyancsak örök érvényű Nord-sorok, melyeknek a szerző a *Háború* elnevezést adta.

*Ki mondta, hogy a háború nagy, vagy kicsi?
Ki mondta, hogy méret szerint különböznek?
A háború, hol fiaink halnak, nagy és kicsi,
A háború, hol katona, hit, remény egyesülnek!*

2009 (Vicgai Péter fordítása)

A 2009-ben íródott mű keletkezésekor Oroszország már mindkét csecsen háborúját megvívta. A két esemény a művész háborús lírájára komoly hatással volt. Számos verse mellett több háborús témájú szonója született, amelyekből hazájában 2016-ban CD-lemezt is kiadtak *Kétszemélyes lövészárók* címmel. Gennagyij Nord 2018-as nagy sikerű magyarországi látogatása és koncertkörútja alkalmával nálunk is elhangzott néhány ismert dala az említett albumról. A közelmúltban Budapesten megjelent Nord-kötetekben (*Gennagyij Nord, avagy az „Ismeretlen Viszockij” 2018; Viszockij nyomában, avagy a Nord-jelenség 2020*) ugyancsak jó néhány háborús témát idéző költeményt olvashatunk.

A kortárs szovjet-orosz alkotók közül nem csak Viszockij és Nord művei jelennek meg nyomtatásban Magyarországon. *Karácsonyi folyosó* címmel 2010-ben látott napvilágot Leonyid Volodarszkij verseskötete egy miskolci székhelyű kiadó jóvoltából. A költő a háborút mindenféle létezési formájában ellenzi, és művészetét mélyen áthatja ez a fajta sajátos, úgymond pacifista szemléletmód, amely Viszockij és Nord esetében kevésbé figyelhető meg. Ugyanakkor a kötet nem háborúellenes költemények gyűjteménye, viszont a készülődő változások szele már megérinti az olvasót a szerző egy-egy művét megismerve.

Különleges meleg ősz

*Különleges ez az őszi meleg,
Ilyen őszt még nem láttatok soha.
Tán még nekem sem hiszitek, noha
Állítom, hogy megváltozott minden.
Más a világ már, nem úgy, mint régen,
De nem áll meg az élet folyama.*

*Rozsdálló és rideg lakóhelyem
Misétől zeng –, az égiek szerint
Az elmúlás közeleg vészesen.
De mit veszíthetek, mint nincstelen,
Hisz én, költő sem vagyok normális!
Elesett vagyok, így „anomális!”
(...)*

2010 (Viczi Péter fordítása)

A 2010-ben született versben a szerző vészjósló módon vetíti előre a mintegy bő tíz évvel később tapasztalt sorsdöntő és akár sorsfordító változások tényét, egy anomális világ, illetve új világrend kialakulásának lehetőségével. A szokatlanul negatív tendenciák és egyes nemzetközi folyamatok kedvezőtlen alakulása a költő háborúellenes nézeteit egyre inkább felerősítik. Jó példa lehet erre Leonyid Volodarszkij 2022 nyarán megjelent legújabb, *Fényteli Világ* című kötetében olvasható, a *Háború álarca* címet viselő imaszerű költemény, amely önmagáért beszél.

A háború álarca

*A háború álarc mögött nyomul,
Nem nyílt arccal, s rosszat hoz nekünk!
De még ez sem szolgálhat indokul,
Hogy mindent, mi jó, elfeledünk!
Szeresd az életet és a vágyat,
Az életkedv bűvös elixírünk!
Emberek vagyunk, s nem tompa tárgyak,
A békében ezért is hiszünk!
Ezért is tudjuk olyan biztosan,
Véget ér a háborúk kora!
S nem lesz világhalál, hisszük sokan,
S megépül az Egység Temploma!
Ezért imádkozunk hát emberek*

S szeressük egymást túl mindenén!

Le az álarccal! Arcok kellenek!

Ujjongó arcok! Hát így legyen!

2022 (Trombitás Endre fordítása)

Véget érnek a háborúk, elvonulnak a cunamik, kihunynak a vulkánok, és szeretetben, békében fog élni a világ, és ezt a szép világot Földnek hívják majd. Röviden így lehetne összefoglalni a *Békés bolygó* című álomszerű költemény tartalmát, amely 2022 őszén született, így nem kerülhetett bele a költő nyár elején megjelent legújabb kötetébe. Ugyanakkor, még ha álom szinten is, de egy igen komoly és meghatározó jelentőségű műről beszélhetünk, amely a nyugalom és a béke fontosságára, a békés egymás mellett élésre irányítja rá a figyelmet.

Békés bolygó

Álmomban egy békés bolygón jártam,

Se háborúk, cunamik, vulkánok!

Szinte minden úszott a fényárban,

S Maga az Isten volt ott velünk!

És az egész édeni kertnek tűnt,

Hol nevető párocskák sétáltak!

Szerető tekintet melengette őket,

S vonzotta a távol tisztasága!

Nem ismerték ott a fáradtságot,

Nem meredt ott még egy kerítés se!

Dalt csobogott hegyek vízesése!

S Földnek hívták ezt a szép világot.

2022 (Trombitás Endre fordítása)

A fentiek alapján kimondható, hogy a röviden ismertetett három neves kortárs szovjet-orosz alkotó, versfaragó, illetve dalnok és dalszövegíró költői munkásságában kiemelt jelentőséget tulajdonít a háború és a béke gondolatának. Mindhárom költő háborús liráját különböző történelmi időszakok és események szörnyűségei ihlették: Viszockij – nagy honvédő háború, Nord – orosz-csecsen háborúk, és részben az elmúlt évek orosz-ukrán történései, Volodarszkij – orosz-ukrán háború. Míg Volodarszkij inkább jogtalannak, elfogadhatatlannak tartja a háborút és mindenféle létezési formájában elítéli azt, addig Viszockij és Nord az egyes emberi sorsok és szomorú személyes tragédiák felől közelíti meg a témát. Valójában azonban mindhárman egyet akarnak...

Felhasznált irodalom

1. Leonyid Volodarszkij: *Karácsonyi folyosó*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2010. 113 o.
2. Marina Vlady: *Szerelmem, Viszockij*. Magvető Tálatum, Debrecen, 1989. 251 o.
3. Viczai Péter: *Gennagyij Nord, avagy az „Ismeretlen Viszockij”*. Versek, dalok, anekdoták. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018. 110 o.
4. Viczai Péter (szerk.) *Tilalmakat szegve*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2004. 218 o.
5. Viczai Péter: *Viszockij és a háború*. <https://moszkvater.com/viszockij-es-a-haboru/>
6. Viczai Péter: *Viszockij nyomában, avagy a Nord-jelenség*. Versek, dalok, anekdoták. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020. 136 o.

Vlagyimir Szemjonovics Viszockij (1938–1980)